

2016- 04-24

”En ganska wäl känd man”

Bertil Daggfeldt

Berättelsen om hur jag fann mannen bakom signaturen OHS och vem han var publicerades i *Jämtlands fältjägarregemente, band 3*, 2003, redaktör Ingvar Gustafsson.

Den ingick i kapitel 1, som hade rubriken *Krigare och konstnärer i jämtländskt 1700-tal*.

Författare till övriga delar av detta kapitel är förste intendenten vid Kungl. Husgerådskammaren, filosofie doktor Lars Ljungström och förre amanuensen vid Jämtlands läns museum, intendenten vid Nordiska museet, filosofie doktor Maj Nodermann.

Besök på Olof Hindrikssons gård i Brynje 2. Nuvarande ägare, Lars Axel Larsson, berättar för (fr. v.) Maj Nodermann och Karin Persson, Sjør, vars farfars farfar var OHS. Byggnaden har kortats för att ge plats för vägen.
Foto: Bertil Daggfeldt.

Ryttaren Olof Fjällström (av Bertil Daggfeldt)

På jakt efter »En ganska väl känd man«

Det fanns inget belägg för att signaturen OHS eller OH skulle ha målat något efter år 1808. Hade mannen dött? En genomgång av dödböckerna i de socknar där många av hans verk nu finns, eller varifrån man vet att de kommit, borde i så fall leda till en identifiering. Initialerna O.H. är inte alltför vanliga. Vid genomgång av Kyrkås dödbok nappade det. Under rubriken »Döde 1809« stod att läsa »Bond. Olof Hindricsson i Brynje död d. 16 Martii af Lungsot, begrafd d. 26 ejus. En ganska väl känd man. 52 år 7 månader«. Namnet passade till signaturen och bonden uppgavs vara ganska väl känd. Men mer krävdes för absolut visshet. Hade han utfört något arbete för Kyrkås gamla senmedeltida kyrka? En genomgång av kyrkoräkenskaperna gav svaret nej. Däremot hade han nio år under tiden 1796–1807 med namnteckning vidimerat kyrkoräkenskaperna.²⁵ Här fanns nu skriftprov att jämföra med signeringarna OHS eller OH, som någon gång finns på de skåp han målat. Överensstämmelsen var ibland fullständig,

med den v-formade horisontella sammanbindningen i bokstaven H som pricken över i. Men han fanns inte i Kyrkås födelsebok. De bevarade husförhörslängderna börjar först 1805. Här återfinns hela familjen med födelsedatum men utan födelseort. På landsarkivet i Östersund finns ett register över födda i Jämtland fram till 1875. Där hittade jag Olof Hindriksson från Fjäl i Lit. Nu blev kyrkböckerna för Lit intressant läsning. Den enda husförhörslängd²⁶ som han förekommer i meddelar födelseår, betyg vid husförhör och år för första nattvardsgång. Hans namn är överstruket, som man gör med döda och avflyttade. Med liten stil och mycket svagt har kyrkoherden skrivit något ovanför namnet. »Ryttare« står det! Men jag söker en målare. OHS är kanske en målände ryttare? Längre bak i samma husförhörslängd²⁷ står »Fjäl Nr 77«, Afskjedade ryttaren Pähr Nyström 1717 och under honom »Olof Fjälström, 1756, Brynje«. Rusthållet nr 77 i Fjäl är Olof Hindrikssons hemgård.

Bouppteckningen efter en man med en omfattande verksamhet som målare och kanske snickare borde avspegla detta. Dessvärre fanns ingen bouppteckning. Men vid sökning på ankans namn, Kerstin Israelsdotter, påträffades den bouppteckning som gjorts i samband med arvsdelning och skifte efter Olof Hindriksson den 28 april 1828²⁸ och som borde ha registrerats i hans namn. Det framgick av bouppteckningen att flera av möblerna var målade samt att snickeriutrustningen

I ett uthus på OHS gård, Brynje 2, återfanns bouppteckningens målarhälla med löpare på vilken konstnären rev färgen. »Stentaflan», 41x41 cm, och löparen idag bevarad hos nuvarande gårdsägare.
Foto: Bertil Daggfeldt.

fördelades på de fem barnen. Men allra viktigast var att näst yngste sonen, Olof, fick ärva en målarhälla, det vill säga en flat, fyrkantig stenskiva på vilken färgen revs med en löpare. Nu var sökandet efter mannen bakom signaturen OHS slut och från den stunden bär han åter sitt namn Olof Hindriksson.

Rusthållarens son

Olof Hindriksson föddes den 25 augusti 1756 i Fjäl, en by som ligger i Lits socken vid Indalsälvens södra strand. Han var yngst av sex barn och hade fyra bröder och en syster. Föräldrarna var bonden och rusthållaren Hindrik Johansson och hustrun Ingeborg Larsdotter från Föllinge.

Olofs farfarfar, Hindrich Björsson, hade 1692 köpt gården Fjäl 3. Alltsedan dess hade man hållit ryttare och häst. Vid Hindrich Björssons död 1704 tillträdde äldste sonen Johan Hindriksson gården och rusthållet. Sensommaren 1718 såg han för sista gången rusthållets ryttare Ivar Nilsson Bofelt på sin nya häst skrutta ut ur byn mot samlingsplatsen på Rödön. Armfelt's fälttåg förestod. I Generalmönsterrullan 1720–21 finns antecknat: »Ivar Nilsson Bofelt död på fiellet d. 4. Jan 1719. Rusthållaren rider sielf, hästen en svart Hingst med stierna och höger hwit bakfot är för liten. Casseras. Hästemunderingen är gammal men behålles till vidare«. Den skulle snart komma till användning.

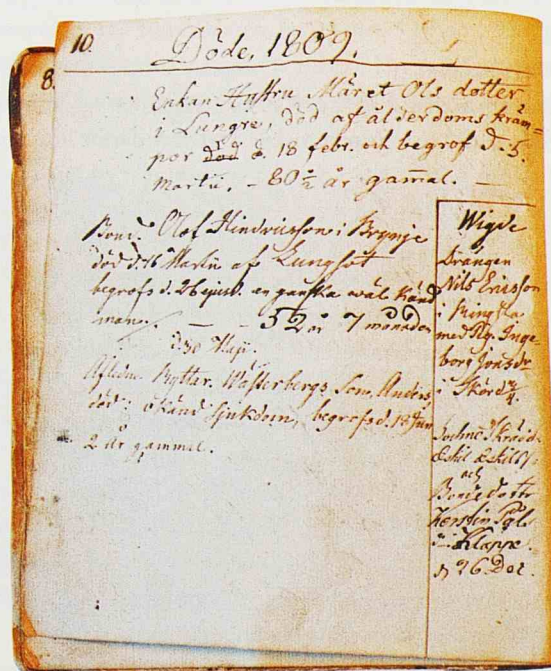
Ryska galärer härjade och brände norrlandskusten i det Stora nordiska krigets slutskede och det svenska försvaret var sargat och oorganiserat. Jämtlands kavallerikompani om knappt 100 man skulle tillsammans med ett hastigt sammanrafsat bonde- och stadsuppbåd möta 600 beridna kosacker och 7000 man infanteri. Genom de stora förlusterna under återtaget från Norge nyåret 1719 tvingades många rusthållare skaffa ny häst och själva sitta upp, så ock Johan Hindriksson från Fjäl, Olofs farfar. Han lämnade sin havande hustru Brita Nilsson och red med kompaniet mot Sundsvall. Slutstriden stod väster om Selånger vid Näfsta och Valla byar den 25 maj 1721. Jämtarna bjöd tappert motstånd mot den stora övermakten. Utgången var dock given. Kompaniet så gott som utplånades. Johan Hindriksson sårades. Han dog som en följd av sina blesstyrer i juli månad²⁹. Då Brita nedkom med sonen Jonas antecknas i Lits födelsebok att fadern, Johan Hindriksson är död – »est mortis.« Änkan Brita Nilsson överlät 1729 rustningen till

sin äldste son,³⁰ Hindrik Johansson, 21 år, sedermera Olofs far.

Sommaren då Olof fyller 10 år dör fadern av »häll och sting«, det vill säga lungsäcks- eller lunginflammation, vid 58 års ålder. Prästen antecknar att han »varit en stilla, tyst och beskjedelig man.« Det är åter dags för äldste sonen att ta över den vackert belägna gården vid älvstranden. Under storebror Johans ledning deltar Olof nu i arbetet på gården.

På nyåret 1771 den 2 januari störtade rusthållets röda vallack med den smala bläsen och den gamle indelte ryttaren Pehr Fjälström blev utan häst. Först i september 1772 kom en ny, ett åttaårigt sto, in i stallet.

Av betyg från husförhören att döma var unge Olof både förständig och lärtaktig. Pingsten 1771 begick han första gången Herrens heliga nattvard i Lits kyrka på andra sidan älven. Han är nu 15 år och som Maj Nodermann i föregående avsnitt kan tänka sig har ynglingen inhämtat kunskap och färdighet som lärpojke hos kyrkomålaren Anders Berglin, bland annat vid arbetet i Alsens kyrka. Lärpojken namnges dock inte. Hur kontakten etablerats med Anders Berglin eller någon annan läromästare har inte gått att utröna. Släktskap kan inte påvisas.

»Bond. Olof Hindricsson i Brynje...en ganska wäl känd man«. Från denna anteckning i Kyrkås dödbok kunde OHS identifieras och hans liv och konstnärliga verksamhet kartläggas.

Foto: Bertil Daggfeldt.

Insida skåpdörr. Det tidigast daterade arbetet av OHS. 1776 dekorerade han insidan på en skåpdörr i granngården med en krogscen.

Foto: Text- och bildgruppen Ösd. garn.

Utsidan på skåpet från 1776.
Foto: Text- och bildgruppen Ösd. garn.

Ett tidigt arbete

Skördarna var dåliga 1771 och 1772 och gården i Fjäl kunde inte föda alltför många människor. Det vore därför inte egendomligt om Olof tidvis fick söka sin utkomst på annan ort. Och undervisning i konsten att måla måste han ha fått.

År 1776 målade han, 20 år gammal, ett sängskåp i Västgården i Fjäl. Detta är det tidigaste påträffade daterade arbetet av hans hand. Västgården ägdes tillsammans av bonden Olof Matsson och hans bror Per. Olof dekorerade på traditionellt sätt skåpdörrens utsida med blommor och årtalet 1776. Dessutom använder han redan nu en enkel form av de rokokosnäckor som han senare utvecklade och ofta använde. Men det är dörrens insida som är mest spännande. Där avbildas en krogscen med tre personer. Över denna står det »Pehr Matsson« och »Nils Halling. M.P.«. Bokstaven »P« har blivit bakvänd. Förkortningen betyder »manu propria«, det vill säga »egenhändigt« på latin. Nils Halling har därmed bestyrkt att han själv målat sitt och av stilen att döma även Pehr Matssons

namn. Nils Halling finns i Lits husförhörlängd³¹ som betjänt hos premiärmajor Göran Hierta, chef för Majorens kompani, sedermera benämnt Hammerdals kompani. Hierta besatt bostället i Söre. Enligt uppgift i Litskrönikan skulle Halling varit skraddare. Kombinationen skraddare och betjänt är inte orimlig. Krogscenen utspelas av allt att döma hemma i Västgården och det är i så fall hustru Brita Pålsdotter, som säljer brännvin till Nils Halling. Pehr Matsson i röd rock håller sällskap. Förbud att bränna till husbehov³² hade införts, bl a på grund av missväxten 1772 och allmogen rasade. Det var förståeligt att lönnkrogen i Fjäl avbildades på skåpdörrens insida.

Överdelen av sängskåpet var under 1900-talet förpassad till en fåbodstuga men dörren gör nu god tjänst som dörr till barskåp i en gillestuga i Östersund. Ytterligare en utskänknings-scen målade av OHS finns på insidan av en dörr till ett sängskåp, som förvaras på Västernorrlands museum i Härnösand.³³

Sängskåpet är målat i Tullingsås 1782. Ägarna Pär Olofsson och Gunilla Nilsdotter hade då varit gifta i 21 år. Målningen föreställer ett par som står vid ett bord med flaskor på. Kvinnan räcker mannen ett glas.

Rider för roten

»Karlen är orklös afskjedas med underhåll och insattes Olof Fjällström 20 år gl.« Generalmönsterrullan 1777 för Jämtlands Kavallerikompani går rakt på sak. »Gammalstrejken« (äldre, ogift man på jämtska) Per Johansson Nyström, senare Fjällström, avdankades efter 42 år i tjänst varav 36 som ryttare för roten nr 77 i Fjäl³⁴.

Rusthållaren Johan Hindriksson stod i begrepp att gifta sig och tre yngre bröder av fyra fanns kvar hemma på gården. Det var naturligt att den yngste nu fick tjäna sitt bröd som rusthålllets indelte ryttare. Så kom det sig att Olof Hindriksson på förmiddagen den 12 juli 1777 svor fanan på Frösö läger och blev ryttaren eller sventjänaren Olof Fjällström. Utbytet av ryttare i Fjäl var förberett genom ett rekryteringsmöte på våren då Olof visats upp. Den tillreste generalmajoren Johan August Meyerfeldt, som mönstrade hela regementet, godkände Olof trots att han var en halv tum för kort i rocken. Olof uppges vara 11 kvarter och 2 ½ tum eller 5 fot och 8 ½ tum, vilket i bägge fallen ger en längd av 169,5 cm. Minimimåttet var vid denna mönstring 11 kvarter och 3 tum. Som en följd av

kriget, som skulle komma 1788–1790, minskades kravet på indelta soldaters minimilängd år 1790 till 11 kvarter, det vill säga 163,5 centimeter.

Lika bra gick det inte för det åtta år gamla stoet, som förklarades ofärdigt i den högra, vita bakfoten. Hon kasserades. Men redan den 28 augusti hade Olofs bror, rusthållaren, anskaffat en »vallack, ljusbrun med stjärna och snopp samt vita bakfötter«. Stjärna är en vit teckning i pannan och snopp det samma på mulen. Den skurna hingsten var fyra år och skulle komma att räcka under Olofs 12 år som ryttare och därefter ytterligare i nio år. »Ryttarehästen bör vara i allmänhet nio kvarter fyra tum bakom sadelen oskodd, för och stark, frisk och sund,« läser man i en förordning från tiden. Nu var rusthålllets häst en tum för låg på länden, 141 cm, men gillades likväl. Idag skulle den ha klassats som ponny.³⁵ Hästen i det karolinska rytteriet skulle vara 4–10 år för approbation. Med vissa undantag skulle den utgå vid 20 års ålder. Det stadgades också att den skulle »äga den styrka och beskaffenhet att den kunde gå till nästa generalmönstring.« »Målfylliga dubbla klippare, rena och utan fel« eftersträvades.

Ryttaren vid Fjäl nr 77 ingick i 3:e korpralskapet med korpral Johan Gustaf Örbom som närmaste chef. Chef för kavallerikompaniet var ryttmästaren Erik Johan Örbom. Kompaniet utgjorde det beridna inslaget i Jämtlands Dragonregemente, som i praktiken var ett lätt infanteriregemente om sex kompanier.

En ryttare, en hästkarl i elegant skritt på väg genom ett jämtländskt sommarlandskap ner mot en mangårdsbyggnad belägen på en udde. I sjön nedanför tre båtar med roddare och fiskare. Skildringen känns upplevd och är en av två landskapsmålningar, »Sommar« och »Vinter« på sängbrädorna till en skåpsäng i västerstugan på gården Västat i Grenås, Hamnerdal.
Foto: Text- och bildgruppen, Ösd. garn.

Ryttarens rustning

På våren 1777 (29/4) hade en »Kongl Maj:ts förnyade förordning angående indelte Ryttares och Dragoners beklädning och utredning« utfärdats. Den har avsatt spår i regementets arkiv 1778 bl a under rubriken »Släpmondering vid Cavalleriet.«³⁶ Det är knappast troligt att ryttaren Olof Fjällström någonsin blev fullständigt utrustad enligt Kungl Maj:ts intentioner. Redan 1785 föreligger dessutom ett nytt förslag till »Corporalers och Soldaters beklädning«. Exakt hur han var utrustad under mötena vet vi därför inte. Han har några gånger målat ryttare, en av dem på en brun häst i ett sommarlandskap på en sängbräda i Grenås, Hammerdals socken. Ryttaren har en svart hatt med hög kulle, en mörkblå livrock, gula byxor och svarta höga ridstövlar. Det stämmer i huvudsak med regementets

uniformsbestämmelser. I dessa återfinns man en svart hatt med hög kulle, uppfäst med en knapp på en sida, kappa av mörkblått kläde, helskurna långa bockskinnsbyxor och stövlar som räcker till knäet. På sommaren och vid ryktning i lägren under regementsmöten kunde man i stället för stövlar få använda skor med remmar. Då syntes de mörkblå, långa ullstrumporna, som bars uppdragna över byxorna. Nattetid bar ryttarna bl a nattmössa av blått ullgarn. Föreskrifter angående frisyren på manskapets hår utfärdades i Stockholm den 21 mars 1778.³⁷ Denna föreskrift medförde inga kostnader för Kronan och var möjlig att åtlyda. Regementschefen skulle välja ett av tre alternativ, antingen (1) uppbundet eller uppstruket hår eller (2) uppfäst trifläta eller (3) kort lindad så kallad engelsk piska, som dock inte fick vara över tre tum lång. Vid Jämtlands kavallerikompani är hårpiskan tre tum lång och lindad med svart skinn, beordrad enligt i regementsarkivet befintlig föreskrift rörande släpmonderingen 1778.

Beväpningen var pallasch³⁸ med handrem, karbin och pistol. Bland remtygspersedlarna finner man gehäng för värjan, karbinremmar, patronkök, kraghandskar, sporrar med läder och järnkors till hattarna. Hästmonderingen anges till sadel, pistolhölster och stigbyglar. Gemensamt för kompaniet var troféer, standar och trumpeter med därtill hörande bandroller.³⁹

Det militära tog inte alltför stor del av Olofs tid i anspråk. Regementsmöte, som varade 2–4 veckor, skulle i princip hållas varje år och vart tredje år skulle regementet mönstras i samband därmed. Kompanivisa övningar, korpralsmöten och kyrkparader var andra och oftare förekommande inslag. Soldaterna kunde också tas i anspråk för olika arbeten, till exempel strömrrensningar och kyrkobyggnad. Under perioden september–mars begärde och fick många knektar permission »att tjena sig födan.« Man kunde få tillåtelse att fara t ex till Norge, Sundsvall, Hedemora, Falun, Uppsala, Stockholm, Sollefteå, Hälsingland eller Dalarna. Norge är i särklass oftast förekommande resmål. Man kan anta att dragonerna eller ryttarna i många fall biträdde förbönderna under dessa permissioner. Rotebönderna fick gå i god för sina knektar och garantera deras återkomst. Den 13 januari 1781 fick korpral Örbom och fem ryttare 6–8 veckors permission för att besöka Stockholm.⁴⁰ Deras ärende är inte känt. Olof Fjällström kan ha deltagit.

År 1782 målade ryttaren Olof Fjällström, OHS, denna skåpsäng åt makarna Pär Olofsson och Gunilla Nilsdotter i Tullingsås. De hade då varit gifta i 21 år. Skåpdörrens insida (syns ej på bilden) är dekorerad med en målning som föreställer ett par som står vid ett bord med flaskor på. Kvinnan ger mannen ett glas. Liksom på framsidan har skåpets baksida en flygande ängel och ett landskap med hus och träd. Ängeln har en skylt med texten »Tänk på enden så gör tu intett illa«. Västernorrlands museum, Härnösand.

Foto: Privat.

Han målar ibland den tidens stadsbebyggelse med stenhus i flera våningar och med tinnar och torn. Sådant fanns inte att se i Jämtland. Förutom svenska städer kan han ha sett Trondheim. Till exempel permitterades 14 ryttare till Norge på tre veckor den 15 februari 1779 tillsammans med 21 dragoner ur Överstelöjtnantens och Hallens kompanier⁴¹.

Vintern 1783–1784 var det hungersnöd i Sverige. Från fester och praktfulla skådespel i Rom skrev Gustav III den 17 mars att »den indelta armén befrias från generalmönstringar och regementsmöten för innevarande år i afseende på hungersnöd och missvägst; dock hålles compagnimöten efter slutad inbergning.«⁴² Kavalleriet befriades även från kompanimötena. Hästarna var större bristvara än mänsklig arbetskraft i jordbruket. Ryttaren Olof Fjällström fick denna sommar mer tid att snickra och måla.

Ryttaren och rättvisan

I dombok för Lits tingslag hittar man ryttaren Olof Fjällström som kärande vid sju ting 1781–1787. De sju tingen på Söre Gästgifvaregård i Lit handlar om samma mål, tydligen en svår nöt för rättvisan. Saken var följande: Vid kyndelsmässotid, alltså i början av februari år 1780, befann sig Olof Fjällström och hans »cammerader«, som protokollet kallar dem, i Hemming Johanssons gård i Fjäl för att »roa sig«. Av fortsättningen framgår att detta bl a innebar att spela tärning om pengar, så kallat kastspel, och dricka öl. Under festandet försvann fyra riksdaler och 32 skilling specie, pengar som Olof förvarade i ett låst skrin insatt i gäststugan på granngården, tillhörig hans äldste bror Johan. Skrinet återfanns utomhus med uppbruten lås. En av festdeltagarna misstänktes för tjuvnaden, eftersom han en tid avlägsnat sig från sällskapet och dagen därpå demonstrerat ett för omgivningen oväntat stort penninginnehav. Det var drängen Pär Larsson från Lillböle, som nu inför tinget nekade till anklagelsen och i sin tur motstämde Olof för anstötlig beskylning. Olof åberopade som vittnen bonden Olof Nilsson i Åsen, dragonen Pär Holmberg, dragonen Pål Östberg och pigan Kerstin Johansdotter i Fjäl. Den misstänkte drängen Pär Larsson hade under festen inhandlat en kanna öl av pigan Kerstin. Som han inte kunde betala för sig lade dragonen Holmberg ut sex skilling kopparmynt för honom. Därefter gick Kerstin, som var syster till gårdens ägare, ut i

Dörr från Lungre målad av OHS. Numera i Kyrkås hembygdsgård.
Foto: Text- och bildgruppen Ösd. garn.

En dörrspegel målad och signerad 1798 av före detta ryttaren Olof Fjällström (OHS) här signerat endast OH.
Foto: Bertil Daggfeldt.

fähuset och lade sig. Sedan hon sovit »en tämmelig god stund« kom Pär Larsson och satte sig på sängbrädet och klagade att han var så frusen. Efter en halvtimme kom hennes bror och Pär Holmberg och ropade på honom då han genast gick tillbaka. Följande dag hade Pär Larsson gott om pengar i kamfodret⁴³ enligt flera vittnen. Han lämnade dock en förklaring till detta. Rätten var inte övertygad om Pär Larssons skuld och utslaget blev att han fick möjlighet till värjomålsed. Då man bedömde hans kunskaper i kristendom alltför otillräckliga för att han skulle förstå allvaret med att svära sig fri, ålades han att återkomma nästa ting och då förete intyg från prästerskapet att han förkovrat sig i den sanna läran.

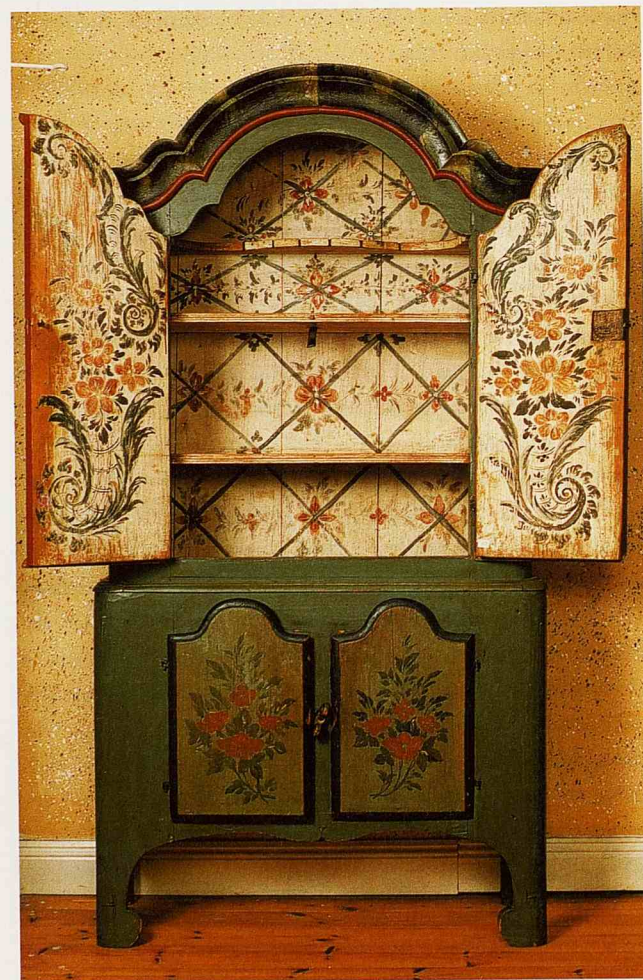
Ting följde nu på ting utan att Lillböledrängen kunde förete det begärda intyget. Olof yrkade på fällande dom och böter samt ersättning för havda rättegångskostnader, till exempel för vittnenas resor och uppehälle. Vid det sjunde tinget där detta mål behandlades kunde Pär Larsson äntligen svära sig fri. Kyrkoherde Hans Lindholm hade två dagar före tinget avgivit ett utlåtande att Pär Larsson befunnits äga kunskap om vad edgång rörde, ehuru hans begrepp i övrigt vore nog svagt. Med hand på bok betygade han att han icke stulit penningar ur Fjällströms skrin och blev så ifrån kärandens tilltal befriad.

Talet till Konungen

År 1787 avskaffades förbudet att bränna till husbehov sedan det visat sig att supandet snarare förvärrades med det nya systemet. Tre av Ångermanlands och Jämtlands allmoges deputerade, d v s bondeståndets ledamöter, begav sig till huvudstaden, kanske på slädföre, för att avlägga underdånig tacksägelse till Konungen för den åter tillättna husbehovsbränningen. Detta skedde den 14 december samma år på Stockholms slott. Talet trycktes dessförinnan i Stockholm.⁴⁴ Någon gång under följande år har Olof skrivit av detta tal med en ganska driven stil och avslutat det med ett eget tillägg »Finis 1788 Olof Hindricson Fiällström.« Avskriften finns i gårdshandlingar rörande Brynje 2.⁴⁵ Varför denna skrivarmöda? Mest näraliggande förklaring är att han, liksom en överväldigande majoritet av i synnerhet bönderna, verkligen uppskattade att få tillbaka den gamla rättigheten. Men talet innehåller också en direkt vädjan till Gustav III att skona landet från krig. Bland

annat står det. »Hos oss lever snart ingen, som i landet erfarit ofredens vedervärdigheter; och våra barn ska inom kort inte finna någon som med en återkallad förskräckelse styrker berättelsen om krigets förödelse.«

Som indelt soldat hade Olof god anledning att hoppas på fortsatt fred. Rykten om ett förestående krig hördes dock allt oftare. Regementet beordrades i slutet av maj 1788 att marschera till Stockholm. Kavallerikompaniet lämnades kvar för bevakning och skydd mot eventuella norska infall. Under marschen började Gustaf III:s ryska krig och i augusti kom den danska krigsförklaringen. En norsk styrka om 1 000 man

Ett skåp av OHS. Dörrarnas insidor med stora snäckformade ornament – rocailler. På insidans väggar syns hans sedvanliga mönster med rutor och blommor i skärningspunkterna. Privat ägo, Stockholm.
Foto: Stig Holm.

gick i september in i Jämtland över Skalstugan. Ryttarna samlades vid kompaniets samlingsplats, ryttmästarbostället Rödögården, där trossboden fanns, för att under befäl av ryttmästaren Johan Herman Tideman rida fienden till mötes. Olof Fjällström red med i kolonnen på sin ljusbruna vallack, som nu var 15 år. Nu var det allvar och kanske tänkte han på sin farfar, som ridit bort för alltid mot Sundsvall och ryssen 1721. Men ett stort allmogeuppbud och kavallerikompaniet i försvarsställning vid Järpe skans fick major Horneman och den Nordenfjeldske skidlöparebataljonen, nu till fots får man förmoda, att stoppa upp. Stillestånd proklamerades och norrmännen drog sig tillbaka. Olofs elddop uteblev. Han och vallacken återvände till Fjäl.

Bonde i Brynje

Den då 20-åriga Olof Hindriksson hade svurit fanan som varande yngst av fem bröder. Samtidigt hade ryttarens villkor givit honom en viss frihet att snickra, måla, färdas och inte minst viktigt, att tjäna pengar. Han förhöll sig sannolikt väl som ryttare. I varje fall förekommer inte hans namn i regementsarkivet bland soldater som bestraffats. Men han närde nog hela tiden en stark önskan att en gång bli sin egen. Och den 16 april 1787 köpte »Ryttaren manhaftig Olof Fjällström« skattehemmanet nr 2 i Brynje i Kyrkås socken av Eric Nilsson. Hemmanet var på ett och ett halvt tunnland och helt Dragonehåll nr 103 i Brunflo Kompani. Köpesumman var 166 riksdaler 32 skilling i silvermynt, av vilken 16 riksdaler 32 skilling betalades kontant. Köpeskrift skulle inlämnas hos häradsrätten och tillkännages på tre häradsting för att köpet skulle vara giltigt. Vid laga höstting med Lits tingslag den 20 september 1787 på Söre Gästgifvaregård inlämnades köpebrevet med anhållan om första uppbudet. Bonden Enar Nilsson i Optand, Brunflo socken, stämde nu ryttaren angående börd till Brynje 2. Med bördsrätt menades att släktingar, på den här tiden till och med kusiner, i första hand skulle erbjudas att köpa fast egendom. Enar Nilsson uteblev emellertid från laga vårtinget 1788 och ådömdes böter samt att betala Olofs rättegångskostnader försävt han inte vid nästa ting kunde bevisa laga förfall. Det gjorde han inte. Efter det tredje uppbudet ansökte Olof skriftligt om avsked för hemmans bruk. Ansökan beviljades den 1 april 1789 vid

»cassationsmönstringen« på Rödön. Ryttaren Olof Fjällström blev nu bonden Olof Hindriksson i Brynje. Fastebrev på hemmanet fick han den 19 november 1789. När gården köptes var Eric Brynjeman dess dragon. Han följde regementet till Stockholm våren 1788 och dog ett år senare på västkusten sannolikt av sjukdom. Numret var sedan vakant i åtta år till dess Anders Söderqvist, som tidigare gjort tjänst som ryttare i åtta och ett halvt år, antogs den 3 maj 1797 med namnet Friberg.

Söndagen den 13 november 1791 vigdes hemmansägaren Olof Hindriksson från Brynje i Kyrkås socken med bondedottern Kjerstin Israelsdotter från samma socken. Han var 35 år och det var hög tid att bilda familj. Skulle han kunna fortsätta som kringresande målare så behövde han desto mer en kvinna som i hans frånvaro kunde sköta gården och djuren. Mjölknings ansågs t ex inte vara ett arbete för män. Kjerstin var 23 år och dotter till bonden och kyrkvärden Israel Eriksson och hans hustru Karin Ersdotter från gården nr 2 i Sjö. Tio månader senare hördes barnskrik i vardagsstugan i Brynje. Äldste sonen Hindrik såg dagens ljus. Därefter föddes ytterligare fyra barn, tre söner och en dotter.

På »botten« (vinden) i det gamla huset Brynje 2 står en flinkslåde, som OHS har gjort. Odaterat bakstycke med bukett i urna, omgiven av blomsterbård. Skurna hästhuvuden avslutar medarna.

Foto: Bertil Daggfeldt.

Vinjett med änglaflykt, inramad av rocailler. Använd av OHS som förlaga på skåp från Borgvattnet, signerat 1799. Ur Johan Arndts »Paradis Lust Gård«, som finns i OHS bouppteckning.

Bouppteckningen 1828 tyder på att Brynje 2 vid Olofs död varit en väl skött gård och att han mäktat att utveckla gården samtidigt som han i betydande omfattning snickrat och målat för avsalu. Änkan lät uppföra en ny parstuga innan hon sålde gården 1822. Därefter missköttes ekonomin av äldste sonen till dess han sålde gården och sattes under förmyndare. Trots det speglar bouppteckningen, 20 år efter Olofs död, en komplett och relativt välmående gård beträffande mark, kreatur, redskap och andra inventarier. En bössa antyder att Olof jagat, vilket också hans vanliga motiv med orre i topp och hund som ger ståndskall skvallrar om. Båt, nät bl a kastnät, ljuster och lysjärn talar för att fisk stundom fanns på bordet. Brynjoborna hade rätt till fiske i Ismunden.⁴⁶ Brännvinsrustning och snuskvarn saknas inte. Åksläden och en mössa av hundskinn tillfaller en av sönerna liksom ett par gamla sporrar som Olof kanske brukat som ryttare. Inte oväntat är flera möbler och skrin målade. Målarhällan är tidigare nämnd. De föremål som jag tagit upp i beskrivningen av Olof Hindrikssons liv återfinns i den detaljerade och omfattande bouppteckningen.

Målare på modet

Olof Hindriksson snickrade och målade mot betalning från åtminstone 20 års ålder till året innan han dog, d v s under mer än 30 år. Han har varit flitigt anlitad inom hemsocknarna Lit och Kyrkås men även ibland annat socknarna Hammerdal, Häggenås, Gåxsjö och Ström. I Ångermanland är hans verksamhet belagd i Ramsele och Edsele. Kanske passerade han dessa senare socknar som målade forbonde på väg till någon av köpstäderna vid kusten, där han inhandlade färg och sålde skogsfågel eller andra varor. Den frusna Ångermanälven erbjöd ju gott slädföre. På Jämtlands läns museum finns en vacker, broderad åkdyna⁴⁷ som skänkts av sonsonen Olof Henriksson i Brynje. Dynan har haft vidhängande pengpung av sälskinn. Mycket talar för att denna åkdyna eller kudde använts av den resande målaren, som vid övernattningar på främmande ort sovit med pengarna under kudden.

Av hans dateringar kan man ibland veta vilket år och vilken månad han hållit till i en viss by och där arbetat för flera gårdar. I Hammerdals socken, byarna Skyttmon, Borgvattnet och Fullsjön, som ligger efter samma väg, målade han vårvintern 1799 och signerade då minst tre skåp. Han var själv

bonde och därigenom bunden till årstidsbestämda sysslor. Det var lättare för honom att ge sig ut på resa när vintertröskningen var klar och innan vårbruket började. Dessutom färdades man lättast när det var slädföre. Vägarna i Jämtland var ännu inte bra nog för bekväm samfärdsel med häst och vagn. Men undantagsvis målade han mitt i sommaren. I Häggenås hembygds gård står ett skåp, som är daterat den 17 juli 1782, mitt under den jämtländska höanden. Hemma på gården, först i Fjäl och sedan på den egna i Brynje, snickrade han skåp, oftast med två dörrar och även vackra åkslädar med elegant svängda sidor och skurna hästhuvuden i medarnas främre avslutning. Beställarna har sannolikt uttryckt personliga önskemål och deras betalningsförmåga har ej oväntat återspeglats i konstnärens ambitionsnivå.

Tvärtemot den gängse uppfattningen har skåp med ägarparets initialer med enstaka undantag beställts och målats utan samband med vigseln. Av 20 skåp, målade av OHS och vilkas första ägare är identifierade, har endast ett målats till »vår hedersdag 30/9 1798«⁴⁸, medan de övriga 19 i genomsnitt är målade femton år efter att ägarna gifte sig. När endast kvinnans initialer finns på föremålet är det oftare, men inte alltid, som målningen är utförd i nära anslutning till äktenskapets ingående. Ibland är det friaren som är givare, ibland den blivande brudens föräldrar. Skåp med enbart mansinitialer förekommer också. Sådana har kunnat knytas till ogifta män.

Men det vanligaste uppdraget som Olof Hindriksson fick var att måla ett vackert skåp, nytt eller gammalt med tidigare målning, åt ett etablerat par där mannen var självägande bonde och ekonomin tillät en sådan extravagans. Han snickrade och målade också åt sig själv får man förmoda. I bouppteckningen 1828, långt efter hans död, finns bl a ett blått skrin med lås, ett klädsåp målat blått och en målad »skufsäng.« I ankans bouppteckning 1854⁴⁹ upptas »en målatt ask, två skåp målatt och gamla, ett gammalt väggyr med målat fodral.«

Olof Hindriksson dekorerade på skåp, skrin, slädar, sängar, stolar, svepaskar, korgar, byttor, kyrkaskar, dörrar och taklister. Han bistod också någon gång med textning i biblar. Den mycket omfattande verksförteckningen (ej här) upptar endast åtta signerade målningar. Dessa är gjorda under perioden 1795–1800. Sju skåp och en kista har signaturen OH eller OHS. Tidsgrensarna för hans belagda produktion är 1776–1808. Var-

för han ibland signerar, men oftast inte, är obekant. Samtida jämtländska målare signerade ännu mera sällan, de flesta aldrig. Kanske är signeringen ett uttryck för att han själv var nöjd med resultatet, eller att han kände sig som en etablerad och uppskattad stormålare eller att beställaren så önskat.

Kyrkan och konstnären

Var Olof Hindriksson religiös? Hans produktion ger inget stöd för ett sådant antagande. Endast åtta av de påträffade skåpen har religiösa motiv, oftast änglar. Två av dessa har kristna sentenser, »Tänk på änden, så gör du intett illa« respektive »Dem ondom till straff, dem godom till pris.« Inget av dessa åtta skåp har tillkommit senare än 1798. Då hade han ännu tio år kvar att leva och hade annat att tänka på än sin egen hädanfärd. Man får därför utgå ifrån att det var beställaren, som önskade en bemålning med religiöst inslag.

Men, som inledningsvis nämndes, har han tiden 1796–1807 vidimerat kyrkoräkenskaperna och hans svärfar Israel Ersson var kyrkvärd i Kyrkås 1761–1793.³⁰ Hans efterlämnade böcker öppnar möjligheten att han svarade för söndagens andakt, när det inte hölls högmässa i Kyrkås och när väder eller väglag hindrade folket i Brynje att ta sig den långa vägen till kyrkan. Förutom den gamla bibeln ägde han nämligen: »Gudi helgade Sabbathsro« av Johan Samuel Adami, som skulle »betjena dem, som om sön- och Högtidsdagar antingen af opasslighet eller andra icke sjelftagna, utan oundvikliga förhinder icke få besöka Herrans Hus och Tempel.« Kyrkås var annex under Lit och hade ingen egen präst. Man delade präst med Häggenås, som också låg under Lit. Varannan söndag måste därför andakten förrättas hemma i Brynje. Enligt muntlig uppgift av Karin Persson, Sjør, brukade hennes farfar, Per Henriksson, sonson till Olof Hindriksson, förrätta andakt i byn vid sådana tillfällen, varvid hans yngre bror Olof spelade.

År 1801 har Olof utan ersättning tillverkat och målat en nummertavla för psalmerna som sjöngs i Kyrkås gamla kyrka. Den står där ännu och kan attribueras till Olof genom tillkomståret, som han angivit på baksidan med texten »Åhr 1801«. Det är hans frakturstil och siffror men också hans formelement i dekoren.

Bonden i Brynje är ett ofta förekommande dopvittne, vilket talar för en god vandel och vad som nuförtiden kallas so-

cial kompetens. Gott huvud hade han också, om vilket prästens noteringar i husförhörslängderna vittnar. Vicepastorns i Lit omdöme om honom i dödboken »En ganska väl känd man« säger bara att han var en man som genom sitt yrkesmässiga kringresande och sin konstnärlighet blivit ganska väl känd inom flera socknar.

Slutet

Efter 1808 finns inga daterade arbeten av Olof Hindriksson. Hostan och febern hindrade honom att färdas omkring i sin gula åkskrinda eller med flinksläden och måla. Mest låg han i sängbädden med färludenfällan. Äldste sonen Hindrik, nu 16 år, fick bli Kerstins stöd i gårdens skötsel. När Brynjefolket for till högmässan var Olof kvar i manbyggnadens varmhållna stuga. Han kunde läsa Guds ord ur den gamla bibeln och söka tröst i Sabbaths-ro eller Johan Arndts Paradis Lust-gård »med många christeliga Dygder upfylld, allom frommom christnom och flitigom Bedjanom til en märkelig nytta«. Lungnoten lät sig dock inte beveka. Hustrun, de fem barnen och pigan Anna Pehrsdotter såg slutet närma sig. Det var vårvintern 1809. Från Stockholm hade kommit underrättelser om nederlaget i Finland och snart skulle rikets östra hälft stå under rysk överhöghet. Ridån gick ned för den gustavianska tiden både i Stockholm och i Brynje. Den 13 mars arresterades Gustav IV Adolf på Stockholms slott. Tre dagar senare, den 16 mars, dog bonden, f d ryttaren och stormålaren Olof Hindriksson, 52 år 7 månader – »en ganska väl känd man.« Söndagen den 26 mars 1809 sänktes kistan på begravningsplatsen närmast söder om kyrkan och ett smitt järnkors, fäst på en spetsig bräda, anbringades vid gravens huvudände.

En sommardag, 192 år senare, söker jag bland gravkors inne i klockstapeln. Bland ett 20-tal bevarade kors hoppas jag finna Olof Hindrikssons. På korsen sitter plåtar med otydliga namn och årtal. Det första korset verkar gälla en bonde från Kläppe. Men på nästa kors kan jag läsa 1809 och så småningom Brynje. Säker på att jag funnit det går jag ut i solen och läser den svaga och otydliga gravyren på plåten: »H W D SALIGE M OHS FRÅN BRYNJE D. 1809.« På gravkorsets nedre del är inristat »HS« för Hindriksson. Texten skall läsas »Här wilar den salige mannen Olof Hindriksson från Brynje. Död 1809.«

Gravkorset påträffades i klockstapeln till Kyrkås gamla kyrka. »Här wilar den salige mannen Olof Hindriksson från Brynje. Död 1809.«
Foto: Text- och bildgruppen Ösd. garn.

Käll- och notförteckning

Källor och litteratur

Otryckta källor

Jämtlands läns museum (JLM)

Föremålssamlingar.

Bildarkivet.

Krigsarkivet (KrA)

Biographica.

Generalmönsterrullor, Jds reg.

Jämtlands fältjägarregementes arkiv (Jdsreg.); Kungliga brev,

Handlingar 1724-1874: vol 73-74.

Lantmäterimyndigheten i Jämtlands län

Akter, Kyrkås 5 och 21.

Länsmuseet Murberget, Härnösand

Föremålssamlingen.

Bildarkivet.

Riksarkivet (RA)

Arméns meritförteckningar; Jds reg.

Svea Hovrätts arkiv; Renoverade domböcker: Jämtland

1781-1791 (Lits tingslag).

Landsarkivet i Östersund (ÖLA)

Bouppteckningar (Bou).

Generalmönsterrullor (GMR).

Jämtlands domsagas häradsrätts arkiv, Inneliggande handlingar.

Handskriftssamlingen, Fale Burmans dagböcker.

Olof och Emma Nilssons samling, Gårdsarkivet Brynje 2.

Personregister till kyrkböcker.

Kyrkås kyrkoarkiv, Husförhörslängder, Födelse-, dop-, vigsel- och död- och begravningsböcker, Kyrkoräkenskaper.

Lits kyrkoarkiv, Husförhörslängder, Födelse-, dop-, vigsel- och död- och begravningsböcker.

Offerdals kyrkoarkiv, Kyrkoräkenskaper med Alsens sockenstämmoprotokoll 1770.

Rödöns kyrkoarkiv, Inventariebok.

Privat ägo

Gudmundson, Sigvard: Släkthistoria från Lit under slutet av

1800-talet och början av 1900-talet.

Officiellt tryck

Kongl. Maj:ts Förbud emot all Bränwinsbränning och Försälgning i Städer och på Landet tills vidare (11.9 1777).

Kongl. Maj:ts Förnyade Förordning angående indelte Ryttares och Dragoners Beklädnad och utredning (29.4 1777).

Övriga tryckta källor

Adami, Johann Samuel (pseudonymen Misander), *Gudi helgade sabbaths-ro...*, Stockholm 1775.

Arndt, Johann, *Paradis Lust-gård*, Stockholm 1762.

Modée, Reinhold Gustaf (m fl), *Utdrag utur alle ifrån den 7. december 1718 (-1791) utkomne publique handlingar*, 1-15, Stockholm 1742-1829.

Tal till Konungen då Ångermanlands och Jämtlands Allmoges Deputerade på Stockholms slott den 14. December 1787 aflade deras *Underdånigste Tacksägelse för den tillåtne frie Husbehofs-Bränningen*, Stockholm 1787.

Bearbetningar

Björkquist, Lennart, *Jämtlands folkliga kvinnodräkter*, Uppsala 1941.

Bromé, Janrik, *Jämtlands och Härjedalens historia, del III*, Stockholm 1954.

Erixon, Sigurd, *Folklig möbelkultur i svenska bygder*, Stockholm 1938.

Jonsson, Hans, *Hemmansåboar i Kyrkås*, Östersund 1899.

Nodermann, Maj, *Krigare och konstnärer. En översikt av bildhuggare, målare, snickare och byggmästare knutna till den jämtländska ktigsmakten*, i *Kungl. Jämtlands fältjägarregementes historia*, Östersund 1966.

Nodermann, Maj, *Mästare och möbler. Jämtländska målare, bildhuggare, hantverkare och deras produkter*, Östersund 1990.

Waxberg, Henry, *Hästen i det karolinska rytteriet*, Stockholm 1973.

Westberg, Lennart, *De okända karolinska gravarna i Selånger*, i *Kyrkporten nr 3*, Sundsvall 1997.

Westberg, Lennart och Johannesson, Martin, *Den sista striden under stora nordiska kriget, Sundsvall den 25 maj 1721*, i *Karolinska Förbundets Årsbok* 1990, Stockholm 1991.

Noter

25 ÖLA, Kyrkås LIA:1

26 ÖLA, Lit AI:2 sid 64.

27 ÖLA, Lit AI:2 sid 146

28 ÖLA. Olof och Emma Nilssons samling nr 8.

29 GMR 1728.

30 GMR 1735.

31 ÖLA, Lit AI:2, sid 47.

32 Kongl Maj:ts Förbud mot all Bränwins bränning och Försälgning i Städer och på Landet tills vidare Den 11 Sept 1772.

33 Invnr M 17078.

- 34 I ett särskilt protokoll från generalmönstringen 1777 läser man mönsterherrens omdöme om den gamle ryttaren: "Ibland de mest förtjente utmärktes No 77 sventjänaren Pehr Fjällström som är 62 år gammal och tjent 42 år trogit och wäl, till höglofl: Kongl:Krigs Collegii närmare bepröwande, om icke honom må bestås Dubbelt Gratial, ehuru i avskedspasset endast enkelt underhåll nu blifwit lofwat."
- 35 Waxberg, s. 49.
- 36 KrA. Jds reg., vol73.
- 37 Ibid.
- 38 Pallasch (fr. ry). Tung huggvärja, förr använd vid rytteriet. Noreen/Warberg, Främmande ord i svenskan. Falkenberg 1972.
- 39 KrA. Jds reg., vol 73. Förslag över Kavallerikompaniets munderings- och remtygspersedlar, 18 sept 1780.
- 40 KrA, Jds reg., vol 74.
- 41 KrA. Jds reg., vol 73.
- 42 KrA, Jds reg., vol 74, Skrivelsen ankom till reg. den 11 maj från Kongl. Krigscollegio.
- 43 Plånbok = kamfoder på jämtska.
- 44 Tal till Konungen då Ångermanlands och Jämtlands Allmoges Deputerade på Stockholms slott avlade dess tacksägelse för den tillåtna fria husbehovsbränningen. 14 dec. 1787.
- 45 ÖLA, Olof och Emma Nilssons samling nr 2.
- 46 Uppgift från Lars Axel Larsson, Brynje.
- 47 JLM 3000 A.
- 48 "Den 30 september wigdes beskedelige Bonde-Drängen Eriksson i Tand med dygdiga Pigan Cherstin Erichsdotter ifrån Näset, Aspås vigselbok 1798.
- 49 ÖLA, Lits tingslag F:6 105, 1854.
- 50 Jonsson, Hans, s. 22.